„Az ember a történelem mögött – Játékok a fiókban”

ELŐD NÓRÁVAL BESZÉLGET KÖRÖMI GÁBOR

A Magyar Drámapedagógiai Társaság Gondolatkövető című podcastműsora egy epizódjának szerkesztett változata[1]

LÁTÓSZÖG

AZ ELSŐ TALÁLKOZÁSOK

K. G.: Sokat hallhattunk, olvashattunk már arról, hogy mit adtál a drámapedagógiának. Ebben a műsorban azt is szeretnénk megtudni, hogy te mit kaptál a drámapedagógiától.

E. N.: Én rengeteget. Mindenekelőtt a találkozást módszerekkel, emberekkel. Már gyerekként magam is játszottam, diákszínjátszó voltam, egyetemista koromban is, szóval volt kötődésem a színpadhoz. Felnőttkoromban tudtam, meg, hogy komoly családi szálaim vannak. A családomban két kolozsvári színész volt, közvetlen a nagyszüleim testvérei között. Több ágon is felbukkant a családunkban a színházvonal, színészvonal, irodalmi vonal. Azután az én gyerekem megnyert néhány iskolai meg kerületi versmondó versenyt, és ennek révén Gabnai Katalin[2] kezei közé csöppent. Bekerült Kati csoportjába a KISZ Központi Művészegyüttesének Úttörőszínpadára. Az első produkcióra meg voltam híva mint szülő, és kész – ottragadtam.

Ez volt az első találkozásod a módszerrel?

Így, ahogy mondod. Ez volt 1977-ben a *Szerda, csütörtök* – és én rettentően rácsodálkoztam. Amikor Gabnai Kati azt mondta, hogy ez nem a legjobb rendezése volt, akkor pláne. Én úgy éreztem, hogy a legjobb volt, amit el lehet képzelni. Azóta találkoztam persze más műfajú produkciókkal, de ez volt az első. A másik találkozás körülbelül ezzel egy időben történt. Gimnáziumban tanítottam, volt ott színjátszókör meg önképzőkör is. (Mellesleg cenzor volt a nyakamba akasztva, és kvázi

[1] A beszélgetés 2022 tavaszán zajlott. Írott és szerkesztett verzióban itt és most jelenik meg először.

[2] Gabnai Katalin népművelő, színikritikus, író; a színházelmélet és színházművelés különböző területein maradandót alkotó, sokoldalú szakember, a gyermekszínjátszó mozgalom és a drámapedagógia teoretikusa, tanára (felsőoktatás), propagátora és animátora, egyike a színházi nevelésnek a magyar oktatási rendszerbe való beemelésén sikerrel fáradozó aktivistáknak.

fegyelmit kaptam a műsoraim miatt – *elbeszélgetés*nek hívták akkor –, úgyhogy nem volt konfliktusmentes a működésem.) Nagy örömet szerzett nekem ez a tevékenység, és ennek jegyében is, mondhatni, az utcáról fölhívtam Mezei Évát[3] – azt hiszem, Gabnai Katitól hallottam róla –, és meghívtam őt egy gimnáziumi előadásomra, az *Ifigéniá*ra. Ez volt az első rendezésem, amelyben Ifigéniát egy hihetetlenül tehetséges, emellett alkatilag a színészetre tökéletesen alkalmatlan kislány játszotta. De senki nem vette észre, hogy ő csaknem törpe termetű, hogy ő nem egy *Ifigénia*-hős, mert fölnőtt a szerephez. Ez egy csoda volt, ezt akartam megmutatni, Mezei Éva pedig első szóra eljött.

Ez az az időszak volt, amikor a színjátszásról levált a drámapedagógia mint önálló módszercsomag. Kiderült, hogy azoknak a tréningmódszereknek, amelyeket a színjátszók felkészítésére használunk, önállóan, produkció nélkül is van értelmük és céljuk. És ebben az időben az első ajándékok számomra az ennek kapcsán megismert emberek voltak. Hadd említsem meg mindjárt Kovács Rozikát.[4] Ő sem tudta, hogy drámapedagógiát csinál. Ő egyszerűen, lelkesen, magával ragadóan, a veleszületett adottságokból kiindulva sugározta a nevelő erőt, a kultúrát. Egy egész falut nevelt színházlátogatóvá; Jászfényszaru színházjáró faluvá vált.

Gyönyörű történet, hogy mi hogy lettünk barátok Rozikával. 1978-ban a híres, nagy Pécsi Gyermekszínjátszó Fesztiválon találkoztam először ezzel a mozgalommal. A gyerekemet kísértem, aki a Gabnai-csoporttal fellépett. Ott láttam meg Rozikát – de a híre hamarabb ért el hozzám. Korábban Mezei Évától meg is kérdeztem, hogy ki ő, hogy annyit hallom a nevét. Éva azt mondta, menj, és nézd meg. És mentem és megnéztem. Itt láttam először azt a műfajt, amit a szakmában „életjátéknak" neveznek. Meg a fantasztikus *Ózt*, amivel bejárták Kárpátalját (én kísérő-tolmácsként tarthattam velük), és egy nemzetközi amatőr színházi fesztiválra is eljutottak. Már az első találkozáskor erős rokonszenv alakult köztünk, de pár héttel később, Gyöngyösön, a Népművelési Intézet drámapedagógiai témájú összejövetelén megint összetalálkoztunk, s utána felajánlottam Rozikának, hazaviszem őt a Trabantommal Jászfényszaruba. Ez szombat este volt, s az úton beszélgettünk. Kiderült, hogy külön örül annak, hogy hazaviszem, mert a férje, aki orosztanár, most csinál egy orosz nyelvű mesejáték sorozatot színpadra, és hálás lenne egy kis orosz nyelvű szakmai segítségért. Nekem sem vasárnap, sem hétfőn nem volt órám, így nem ellenkeztem. Azt hiszem, ha valaki egyszer ott aludt valakinél, az egy minőségileg más kapcsolattá válik. Én innen datálom, hogy ez barátság volt. Rozika büszke volt arra, hogy ő egy nagyon egyszerű parasztközegből jött, én pedig azonnal ráéreztem, hogy ez valami olyan, amiben nekem nem volt részem. A formák tisztelete, az ünnepek ismerete és tisztelete – ez az én világomra nem nagyon volt jellemző. Úgyhogy

egy egész falut nevelt színházlátogatóvá; Jászfényszaru színházjáró faluvá vált

[3] Mezei Éva (1929–1986) színházi és szinkronrendező, az amatőr színjátszó mozgalom kiváló képviselője, szervezője, vezetője, a drámapedagógia úttörője, mindkét területen iskolateremtő.

[4] Kovács Andrásné Rozika (1937–2022) jászfényszarui tanítónő, magyartanár, drámapedagógus; országos ismertségnek és szeretetnek örvendő (gyerek- ifjúsági és felnőtt) amatőrszínházi rendező és szervező.

én erre csodálkoztam rá, és ez a két nagyon különböző identitás összetalálkozott. Rozika folyton mondta, hogy úgy megmutatná nekem a gyerekkorát. Egyszer azt mondtam neki: itt a Trabant, menjünk el. És elmentünk négy napra kettesben az ő régi földjeire, a szülőfalujába, Tiszaalpárra a keresztmamájához, régi barátaihoz. Volt egy pillanat, amikor azt mondta az út közepén: állj meg. Kirohant a mezőre, amit én észre sem vettem, hogy ott van – egy nagy lila mező! Kiderült, hogy ez az a *sóvirág*, amit ők a gyerekkorukban szedtek. Nagy csokorral jött vissza, ez a csokor azóta is ott van a szekrényem tetején.

Orosz–magyar szakos tanárként találkoztál a drámapedagógiával. Kezemben tartok egy orosz nyelvű tankönyvet, *Horovod* a címe, telis-tele van játékokkal.[5] Jól értem, hogy a drámapedagógiával való megismerkedésed hatással volt az orosztanári munkádra is? Ebből született a doktori dolgozatod?

Igen, a doktori dolgozatomból pedig a könyv. Én folyton csapongtam, kapkodtam, mert mindent ömlesztve kaptam. Akkor éppen arra volt szükségem, hogy a nagyon utált orosz nyelvet valamivel földobjam. Meg akartam értetni a tanítványaimmal, hogy ez, kérem szépen, egy *kommunikációs eszköz*, és nem egy kényszer. Emlékszem, hogy egyszerű számtannal operáltam. Kiszámíttattam velük, hogy heti hány oroszórára (plusz hány heti minimum 15 perces leckeírásra) való időt dobnak ki az ablakon tizenkét vagy nyolc év alatt, ameddig az oroszt kénytelenek tanulni – ha ezt nem hasznosítják. Ez volt az egyik, ami hatott. A másik pedig az, hogy akkor már én ezeket a drámapedagógiai módszereket ettem, faltam. Élénken emlékszem arra az alkalomra, amikor azt kértem egy csoporttól – ez már a főiskolán volt –, hogy játsszanak el egy összejövetelt, ahol arról beszélgetnek, hogy a férjhez menő barátnőjüknek milyen nászajándékot vesznek. Természetesen éppen a „vásárlás” témát kellett megtanítanom, és én ezt találtam ki. Nem ment, íztelen, szagtalan mondatokat mondtak. Olyanokat, hogy „Szíveskedjék megmutatni nekünk…” Akkor azt mondtam: Na, üljetek föl az asztalra! Szituáció teremtődött, és megindult az interakció. Én magam is csodálkoztam.

Akkor azt mondtam:
Na, üljetek föl az asztalra!
Szituáció teremtődött, és
megindult az interakció.

Ettől az egy gesztustól, hogy kimozdítottad őket a tantermi helyzetből?

Azt mondtam nekik: Szünet van, én itt sem vagyok. Beszéljétek meg: a Zsuzsi férjhez megy. És innen kezdve elindult a jelenet. Meghatározó élmény volt. Persze, hogy ezen az úton mentem tovább. Mezei Éva foglalkozást vezetett Balatonalmádiban, a Népművelési Intézet üdülőjében. Én egy jegyzetfüzettel félreültem, néztem a drámajátékait a csoporttal, és azonnal „fordítottam” magamnak, hogy miként lehet ezt hasznosítani a nyelvoktatásban. Én az a típus vagyok, akinek nincs igazán saját fantáziája, nem nagyon vannak ötletei, de ha egy ötletet kap valahonnan, abból húszat tud csinálni. Mezei Éva összes játékából is

[5] Előd Nóra: *Horovod. Körbe-körbe karikába. Orosz nyelvi játékok*. Tankönyvkiadó, Budapest. 1987.

azon a három-négy napos összejövetelen legalább 30 nyelvi játékot gyártottam. Így aztán az első hozzájárulásom a szorosan vett drámapedagógiához az volt, hogy a módszerei hogyan alkalmazhatók a nyelvoktatásban. Azt mondta nekem erre a doktori vezetőm: „Nóra, megválthatnád az oroszoktatást, ha te erre ráfekszel, és ezt tovább csinálod." Hát nem váltottam meg, a rendszerváltás váltotta meg. De hittem benne, hogy ezzel tényleg erősen hozzájárulhatok ahhoz, hogy a diákok kommunikációs eszközfejlesztésnek érzékeljék a nyelvtanulást, és ne ellenségnek, amit ki lehet dobni az ablakon.

ELŐRELÉPÉSEK – A DRÁMAPEDAGÓGIA INTEGRÁCIÓJA

Ebben az életszakaszodban tehát fontos terület volt a nyelvoktatás és a drámapedagógia összekapcsolása. Ezután viszont történt sok más is – és ez talán pont a rendszerváltáshoz köthető. Mielőtt elkezdtük a beszélgetést, megemlítettél egy szolnoki konferenciát. Hogyan tudott volna esetleg a '80-as években beépülni a magyar drámapedagógia a pedagógusképzésbe?

Nem a rendszerváltás lett a cezúra a drámapedagógia történetében. Korábban történt. A '80-as években már eléggé tudatos szándék volt arra, hogy előrelépjünk *a népművelés területén*. A népművelés ugyanis teljesen nyitott volt a drámapedagógiára. Remek művelői voltak; Máté Lajos,[6] Debreczeni Tibor,[7] Gabnai Kati. Aki ezen a területen dolgozott, nem kellett meggyőzni a dráma és a színjáték kapcsolódásának hasznáról. Az lett volna a következő lépés, hogy ez be tudjon törni az oktatásügybe. Úgy emlékszem, ez egy szolnoki konferencián történt meg, valamikor a '80-as évek végén, ahol a jászberényi tanítóképző vezetői és oktatói deklarálták nyitottságukat a drámapedagógiára, és úgy tűnt, ezzel megnyílt az út az intézményes drámatanárképzés előtt. Utána egymásra borultunk, hogy: „Gyerekek, megléptük!". Más kérdés, hogy nem lett belőle másnap sem, meg harmadnap sem kézzelfogható eredmény, de ott mégis történt egy áttörés a drámapedagógia oktatásba való beépülése érdekében.

történt egy áttörés a drámapedagógia oktatásba való beépülése érdekében

Tehát voltak pedagógusképző intézmények, akik nyitottnak mutatkoztak, vagy legalábbis a vezetők nyitottak voltak?

Ez is részben személyfüggő. El kell varázsolni embereket. Pintér Rozi[8], drága barátnőm, ő használta mindig azt a kifejezést,

[6] Máté Lajos (1928–2011) rendező, amatőrszínházi szakember. 1972-től a Népművelési Intézet főmunkatársaként dolgozott, az Amatőr Színházak Nemzetközi Szövetségének vezetőségi tagja volt.

[7] Debreczeni Tibor (1928–2024) tanár, előadóművész, rendező, drámapedagógus, a Népművelési Intézet vezető munkatársa, az amatőr versmondás és színjátszás kiváló művelője és szervezője, a drámapedagógia úttörője.

[8] Szücsné Pintér Rozália (1953–2021) tanító, a drámás-játékos oktatást magas fokon gyakorló drámapedagógus, gazdag színjátszó múlttal rendelkező gyerekszínházi rendező, a VEGYEDE (Veszprém Megyei Gyermekszínjátszó és Drámapedagógiai Egyesület) és a Candy Könyvkiadó (*VEGYEDE* drámapedagógiai kiadványsorozat) alapítója és vezetője, a drámapedagógus-képzés egyik úttörője.

hogy „beetetés”.[9] Vannak „beetető” összejövetelek a pedagógusokkal. Ahol ő megmutatja a dolgot, a többieknek meg tátva marad a szájuk, hogy mi mindent lehet.

Aztán jött a rendszerváltás, és akkor már nem kellett oroszt tanítani…

Ott én véletlenül kerültem be abba az alapító társaságba, amelyik Józsa Kata[10] jóvoltából kijutott Birminghambe tanulni. Csupa véletlen... Mondom az elejétől: Tornyai Magdi színésznő, rendező, a drámapedagógia egyik alapítója, magánkapcsolatban volt David Davis-szel, a neves angol drámapedagógussal. Utóbbi itt volt Magyarországon, vendégségben Magdinál 1991. nyarán, amikor a szokásos szentesi éves drámapedagógus-továbbképző tábor zajlott (a drága Bácskai Miska bácsi[11] égisze alatt és jóvoltából). Magdi, anélkül, hogy bárkit megkérdezett volna, lehozta őt, hogy nézze meg: itt vannak a magyar pedagógusok, és ezt csinálják. Mi pedig boldogan megkértük Davidet, hogy egy kicsit beszéljen a saját munkájáról. Ő pedig két óra hosszat beszélt, és tátva maradt a szánk attól, amit elmesélt. Ez volt a drámapedagógiának a brit eredetű ága, amelyből aztán a *komplex dráma* vagy *tanítási dráma* alakult. E pillanatban tette be a lábát az angol típusú drámapedagógia Magyarországra. A felkérésünkre David csinált másnap egy foglalkozást is, amelyben volt egy börtönbeszélő-témájú improvizációs feladat. Ő borzasztóan meg akarta mutatni, hogy otthon van Magyarországot illetően, és a történelmünkhöz is tud kapcsolódni. Nem tudta, hogy micsoda megrázkódtatást vált ki azzal, hogy 1991-ben „börtönbeszélőt” játszik. Úgyhogy sírásba fulladt a játék, és megkértük, hogy álljon le. De egyúttal rá is éreztünk arra, hogy itt valamit iszonyúan föl lehet szabadítani.

nem tudta, hogy micsoda megrázkódtatást vált ki azzal, hogy 1991-ben „börtönbeszélőt” játszik

Amit az addigi használt készségfejlesztő szabályjátékokkal nem lehetett megcsinálni?

Igen. Azoknak is nagyon-nagyon sok haszna volt, van, persze a maguk helyén. De visszatérve a történethez: David Davis ettől a találkozástól belelkesedett, és megszervezett a következő évre egy tanfolyamot Birminghambe, amelynek a költségeit a Birminghami Egyetem dráma tanszéke állta. Azt hiszem, 14-en mentek. Józsa Kata az élére állt, mert neki mint a kecskeméti Ifjúsági Ház vezetőjének volt intézményi-infrastrukturális lehetősége szervezni, és levelezni velük. Akit ő ismert, aki ott volt a bölcsőnél véletlenül vagy nem egészen véletlenül – azokból lett ez a csapat.

Így tehát mi lettünk azok a pedagógusok, akik egyszerre tanultunk és

[9] Ezen a némileg bizarr kifejezésen olyan bemutató foglalkozásokat értett, amelyek elég magukkal ragadóak ahhoz, hogy új, magunkhoz hasonlóan lelkes híveket szerezzenek a drámapedagógia ügyének. Ahol a kollégáknak *tátva marad a szájuk*, hogy micsoda csodákat lehet varázsolni.

[10] Józsa Katalin kecskeméti közművelődési szakember, drámapedagógus, a dramatikus játszóház műfajának egyik kitalálója és létrehozója.

[11] Bácskai Mihály (1929–2011) többszörösen kitüntetett tanár, drámapedagógus, a drámapedagógus-továbbképzésnek éveken át helyet adó szentesi Horváth Mihály Gimnázium irodalmi–drámai tagozatának elindítója, az intézménynek 16 évig igazgatója.

tanítottunk. Nálam például lelkiismereti és gyakorlati dilemmát is jelentett, hogy elkezdtem pedagógusokat tanítani valamire, amit nekem az imént tanítottak meg, és amit én gyerekekkel még nem próbáltam ki. Hát hogy jövök én hozzá, hogy tanítsam, hogyan kell a gyerekekkel ez csinálni, mikor életembe' gyerekkel nem drámáztam? Tehát szépen itt-ott, amott szereztem ilyen lehetőségeket, és így elindulhattam azon az úton, amelynek a végén elmondhatom magamról, hogy életemben minden korosztállyal volt találkozásom, rendszeresen, hosszabb időn keresztül is. Még óvodásokkal is. Az nekem nagy felismerés volt, hogy hogyan hat az óvodásokra a dráma. Igen, lehet velük is, de én nem ezt fogom csinálni, mondtam magamnak. Ők nálam úgy szétszaladnak, mint a „balhák" – de persze meg lehet tanulni a velük való munkát. Az út egészen a felnőttoktatásig vezetett, ahol sokszor egyszerű, ön- és társismereti játékfűzérekre hívtak meg, nagyon sokszor volt alkalmam kipróbálni az alkalmazott drámapedagógia ezen vonulatát, amelyik kifejezetten arra hivatott, hogy valamilyen munkára összekovácsoljon egy csapatot kohéziós, csapatépítős, ugyanakkor személyiségfejlesztős, együttműködésre ösztönző játékokkal. Hívtak engem úgy drámatáborba, hogy minden reggel az első foglalkozás az enyém volt. Kondicionáljam arra a napra és a további színjátszó munkára a gyerekeket. Ugyanilyen lehetőségem volt középiskolai osztályoknál vagy táborokban. A legérdekesebb ebben a vonulatban a székesfehérvári Teleki Blanka Gimnázium volt. Volt olyan osztály, amelyikben egy héten egyetlen egyszer találkozott az *egész* osztály egymással és az osztályfőnökével. Annyira szakosítva volt az oktatás, hogy mindenütt két csoportban voltak, nem ismerték egymást. Egy osztályban negyedik éve jártak együtt, és nem ismertek mindenkit. Az osztályfőnökök arra hívtak meg, hogy a közösséget kicsit kalapáljuk össze. Ez sikerült, és a gyerekek meg voltak hatva attól, amit egy év alatt kaptak ebben a talán heti egyszeri két órában.

Külön ajándék, hogy ez visszatérő élményem volt. A másik ajándék az, hogy minden korosztályban kipróbálhattam magam. Sokszor kérdezték tőlem, hogy melyik a kedvenc korosztályom. Egy darabig azt feleltem rá, hogy éppen az, amelyikkel dolgozom. De azért rá kellett jönnöm, hogy volt, van, lesz kedvencem: a középiskolás korosztály, a kamaszok. Azért az az én igazi közegem. Együtt tanultam azzal, hogy tanítottam. Az én erősségem – és ennek tudatában vagyok egészen kisgyerekkorom óta – maga a tanítás. Majdnem mindegy volt, hogy mit, csak átadni. Ezzel együtt jár az, hogy ahogy az előbb bevallottam neked, hogy nincs jó fantáziám, úgy elmondom azt is, hogy viszont van nagyon jó rendszerezőképességem. Elméleti megfogalmazó-, összegző- és összeszerkesztő-képességem. És ez a tanításban sokat segített. Úgy, hogy az én legfőbb területem – és ennek örülök, és sajnálom is egyben – a felnőttoktatás volt, a pedagógusok képzése. Nagyon szerettem csinálni, de hát a gyerekekkel még jobban – és többet – szerettem volna.

> nincs jó fantáziám, viszont van nagyon jó rendszerezőképességem

A pedagógusképzésben Tiszaújvárostól Miskolcon, Nyíregyházán keresztül Szombathelyig, Sopronig, Veszprémben és Dunaújvárosban is volt többéves tanfolyamom. Dunaújvárosnál egy pillanatra meg is állnék

most. Ott létezett egy óvónőkből verbuvált képzés, ahol a vezető váratlanul fölmondta azt. Talán beteg lett, már nem emlékszem. Ott állt a csoport kétségbeesetten, mert rengeteg órájukat már belefektették, pénzbe is került, és úgy festett, nem fognak tudni levizsgázni. Az istenért! – vegyem már át a csoportot. Mondtam: „Gyerekek, én nem értek az óvodához.” – „Majd azt mi megtanítjuk neked, te csak tanítsd nekünk a drámapedagógiát.” – mondták ők. Elvittek a saját óvodájukba. Az volt a kérésem, hogy minden foglalkozásunk úgy kezdődjön, hogy meséljék el, hogy amit legutóbb tanítottam, azt ők hogy csinálták meg az óvodás gyerekekkel. És így, egymást tanítva mára már az óvodához is jobban értek, mint korábban. Nem állítom, hogy úgy értek hozzá, mint a drámamódszer alkalmazásának élvonalába tartozó kiválóságok – Kunné Darók Anikó vagy Kuszmann Nóra –, mert nem annyira érzem a kisgyereket. De ez egy nagy folyamat volt, és nagyon élveztem is.

„Gyerekek, én nem értek az óvodához.” –
„Majd azt mi megtanítjuk neked, te csak tanítsd nekünk a drámapedagógiát.”

Beszéltél Jászfényszaruról. Innen indult a nagyváradi kapcsolat is?

A híres-nevezetes jászfényszarui bakancsos táborokban, igen. Ezekből összesen tíz volt. Én nyolcban ott voltam, ott „fertőzte meg” Kovács Rozika a drámapedagógiával Nagyváradot. Nagyvárad fantasztikus történet, mert néhány évig az ember azt hitte, hogy ők a kistestvérek, akiket szépen megtanítunk valamire. És egyszer csak kiderült, hogy tudnak annyit, mint mi. Megvan az önálló útjuk, megvannak az önálló műfajaik, formáik, közösségük. Még azt sem mondhatnám, hogy kinőttek vagy túlnőttek azon, amit akár Jászfényszaruban, akár Nagyváradon, a helyszínen tőlünk kaptak, egyszerűen önállósultak. Ez eredményezte például az én számomra azt az egyedülálló helyzetet, hogy ők lettek számomra a kontrollcsoport. Minden évben meghívtak Nagyváradra is tíz éven keresztül – vagy még több volt, már nem is tudom.

Ez volt a Nagyváradi Drámanapok.

Ez a Nagyváradi Drámanapok vagy Drámaműhely, mikor hogy hívták. Mert volt olyan, hogy nagyváradi volt, de volt olyan, hogy megyei, sőt országos. Rusz Csilla, a Drámanapok főszervezője magyarországi tanárokat mindig hívott. Illetve főleg magyarországi tanárokat, nagyon sokfélét. Zenétől a mozgásszínházi elemeken keresztül a történetekre épülő komplex drámáig tényleg minden előkerült. Én mindig azt mondtam, hogy: „Gyerekek, hoztam egy új drámát, kérem a véleményeteket. Próbáljuk már ki, hogy ha itt vagy ott nem ezt a formát használjuk, akkor helyette mit!” És akkor ott a helyszínen kipróbálhattuk, hogy melyik forma hogy működik. Olyan társak, akik nem kevésbé értenek a dologhoz, mint én, segítettek nekem kipofozni, helyrehozni, befejezni, kikerekíteni az én ötletemet – sokszor pedig az enyémnél jobban működő új ötlettel kínáltak meg. Nagyon sokat köszönhetek Nagyváradnak. A baráti és szakmai kapcsolat ma is abszolút élő a Nagyváradi Drámaműhellyel.

Gabnai Katalin mondta egyszer egy óráján: „Az igazi pedagógus az, aki hétfőn tanul valamit, és kedden beviszi az osztályába és át tudja adni.” Nemcsak egy tudást tud átadni, hanem bármit, amit átfolyik rajta, az abban a pillanatban a közvetítő erejével a másik oldalon is megjelenik.

Én azt hiszem, hogy akkor én igazi pedagógus vagyok. Mert nálam ez természetes, engem lázba hoz, ha valami „bejön”, azonnal tovább akarom adni. Még a nagyváradiak dobtak meg azzal az igen hízelgő kifejezéssel, hogy „nórás dráma”. Pauska Mária barátnőm[12] is használta. Róla szintén érdemes szólni, mert ő megint egy másfajta drámapedagógiai út, és másik fő helyszínemhez tartozik; Nagyatádon éveken át a nyári táborban együtt dolgoztunk vele és Pintér Rozival – meg egy nagyon-nagyon lelkes Nagyatád körüli pedagógustársadalommal. Kezdtem gondolkozni rajta, hogy mi az. Én azt gondolom, hogy „nórás” az az, ami olyan értelemben komplex, hogy sok területet érint. Mindig nagyon igyekeztem minél több művelődési területet bekapcsolni, hogy egy foglalkozásban legyen irodalmi szöveg, képzőművészet, zene… Hogy például az öregekről szóló foglalkozás alapanyaga Weöres Sándor *Öregek* című verse, de ehhez hozzáépül Kodály *Öregek* c. kórusműve is, meg felhasználunk benne egy csomó Rippl-Rónai-képet is. Vagy ott az egyik kedvenc foglalkozásom, *A Kékszakállú herceg vára*, ami Kass János illusztrációira legalább annyira épít, mint Balázs Béla költői librettójára.

A másik sajátossága az én drámáimnak, hogy nagyon konfliktuskereső vagyok, és mindig azt keresem minden témában, amely elém kerül, hogy hol lehet ott igazán a dráma, igazán a döntéshelyzet. Jó, tudom, hogy más is ezt csinálja a drámában, de én egy kicsit élesebben. Például a Ludas Matyiból legalább 50 feldolgozást láttam színpadon, vagy olvastam, találkoztam vele. De engem egy dolog izgatott. Hogy mi van akkor, ha Döbrög népét szörnyű büntetésekkel fenyegetik, ha nem adják ki Lúdas Matyit, illetve nagyszerű jutalmakkal, birtokkal, adóeltörléssel kínálják meg, ha kiadja?...

> én minden történetnek a kelet-európai verzióját keresem és találom

KELET-EURÓPA, A HOLOKAUSZT ÉS TRIANON – DRÁMA A GYEREKEKKEL

…Ez a Lúdas Matyi-sztori kelet-európai verziója, amit napról napra élünk.

Én minden történetnek a kelet-európai verzióját keresem és találom. Amikor az egyik legfontosabb foglalkozásomat, a holokausztot éveken át készítettem, nem akartam Anna Frankot, nem akartam Auschwitzot, nem akartam szenvedéstörténetet. És akkor egyszer csak egy dokumentumfilm kapcsán találkoztam egy olyan történettel, ahol egy olasz nő a szülei halála után tudja meg, hogy az apja zsidó volt, és az egész első családját kiirtották Magyarországon. És az a kérdés, hogy induljon-e el a gyökereit

[12] Pauska Mária magyartanár, gyógypedagógus, drámapedagógus, éveken át a Nagyatád és Kaposvár körül létrejött drámapedagógus-iskola (képzés és továbbképzés) szervezője és szakmai irányítója, a sajátos nevelési igényű gyermekek nevelésének szakértője.

keresni, vagy hagyja a fenébe, és mondja azt, hogy ezt talán felejtsük is el. És ebből nő ki a drámaóra.[13] Nagyon jó, köszönöm a megfogalmazást neked. A kelet-európai vonalat keresem mindenütt.

A pedagógusképzésben mindig halljuk a panaszokat, hogy ezek a gyerekek már „nem olyan” generáció, már egy csomó mindenben megváltoztak. Te, aki annyi generációt láttál egészen a ’60-as évektől, mit tapasztaltál, milyenek a gyerekek, hogyan állnak hozzá, miként lehet együttműködni – hogy látod ezt a kérdést? Mások voltak már a ’90-es években is? Más a mostani, telefonnal, tablettel a kézben felnövő generáció? (Hogy a legutolsó globális élményünkről, a Covid–19-járvány élményéről ne is beszéljünk.)

Én erre csak nagyot tudok hallgatni. Amikor elkezdtem tanítani, hét osztályban voltak óráim az első években, mert így jött ki az óraszám. A hét osztályban összesen három magatartászavaros gyerek volt. Mire az általános iskolából átkerültem a gimnáziumba, volt körülbelül osztályonként egy. És a számuk továbbra is ebben a tempóban nőtt. Ma nem biztos, hogy megtalálnám a kulcsot a gyerekekhez.

A holokauszt-foglalkozáson azért rájöttem valamire: attól működik olyan jól, hogy sikerült egy olyan indító játékot beállítanom, ami *azonnal berántja őket*. Fényképeket osztok ki, azokból meg kell állapítani, hogy mit lehet arról a családról tudni, el kell mondani, hogy mit látnak a fényképeken. Egyrészt rögtön önálló feladat, rögtön csoportfeladat, rögtön vizuális feladat – és nagyon konkrét. Azt tapasztaltam, hogy ilyenkor nincs ímmel-ámmal; azonnal rávetik magukat. De egyáltalán nem hiszem azt, hogy én vagyok ilyen okos. Ez így sikerült, és ebből én megtanulhattam azt, hogy ilyet kell keresni. Csak nem hiszem, hogy az a tanár, aki hetente 26 órát *ad le*, az tud minden órájára olyan indítást keresni, ami a gyerekeket rögtön megeszi.

A fénykép mint igazi dolog hitelesíti azt a történetet, amely majd utána kibontakozik?

rögtön önálló feladat, rögtön csoportfeladat, rögtön vizuális feladat – és nagyon konkrét

Na, most ehhez hadd mondjak neked egy nagyon érdekeset, amitől én még mindig félek. Ez fikció, ez manipuláció, ezek az én családom fényképei. 59-szer játszottam ezt a játékot eddig. És egyetlen egyszer nem jutott eszébe egy gyereknek kétségbe vonni, hogy ezek annak a Máriának a fényképei, akiről az óra szól vagy a játék szólni fog. Egyetlen egyszer nem kérdezte meg senki, hogy: „Na, de hát honnan vannak magának ezek a képek?”

[13] Előd Nóra (2018): Zsidóság témájú drámafoglalkozás. *Új Pedagógiai Szemle*. **68.** 11–12 sz., 86–101. Letöltés: https://upszonline.hu/index.php?article=681112012 (2024. 11. 03.).

Személyes érintettség: „Miért a holokauszt”?

A különböző társadalmi problémák, a feldolgozatlan történelmi és jelen társadalmi helyzetek foglalkoztatnak. Ezek közül azonban kiemelkedett a holokauszt és ennek a témának a feldolgozása. Miért?

Itt éreztem legjobban a kárát annak, hogy el volt hallgatva. Egyrészt az érintettek részéről volt egy pszichológiai gát. Nem bírnak róla beszélni. Anya soha nem beszélt róla, nagymama soha nem mesélt róla. Ezt a gátlást az első generáció tovább is örökíti, lassan múlik. Másrészt az én korosztályom tagjai, akik közvetlenül érintettek voltak, egyszer csak rádöbbentek, hogy ha mivelünk ezek a történetek sírba szállnak, akkor elfelejtődnek, úgyhogy gyorsan-gyorsan itt kell hagyni őket tanulságul.

Így találtam 2000-ben az Ariadne csoportra. Spielberg csináltatott egy Shoah-interjúsorozatot nemzetközi szinten. Engem is megtaláltak. László Klári pszichológus, az Ariadne csoport akkori vezetője készített velem interjút. Utána meghívott engem a csoport összejövetelére. Én nem nagyon szeretem az ilyesmit, de gondoltam, elmegyek. Ha nem sóhivatal, akkor maradok. És egyáltalán nem volt az. Rácsodálkozhattam egy hihetetlen színkavalkádra; ahány ember, annyi fokán a zsidó identitásnak – akár a valláshoz való viszonyt, akár a magyar zsidó mivolthoz való viszonyt tekintve. És annyi érdekes ember. Nem sokkal ezután volt egy konferencia Pilisszentléleken. És az sem volt sóhivatal. Ott találkoztam ~~a~~ Mirjam ben Daviddel, Izraelben élő magyar származású pszichológussal. Ő kezdeményezte a „Párbeszéd a toleranciáért” mozgalmat itt Magyarországon. Egyszer ugyanis felkerekedett, hogy hazajön, megmutatja a szülőhazáját a gyerekeinek meg az unokáinak. És azt tapasztalta, hogy itt holokausztemlékezet-hiány van. Hogy nem tudnak róla, hogy el van ásva. Hogy mély tisztázatlanságok vannak alatta, mögötte.

A „Párbeszéd a toleranciáért” mozgalomnak három ága volt. Az egyik volt az Ariadne csoport, aminek az az alcíme, hogy „Holokauszt-túlélők és embermentők találkozása”. Mert például azok, akik tényleg az életük és a családjuk kockáztatásával zsidókat mentettek, elhanyagoltságot és ezért sértettséget éltek meg. Jogosan; az én családom is, mi is azt mondtuk, köszi, köszi – de ezután hazamentünk és kész. Az anyám például azt mondta: „Új élet, nem nézünk hátra. Új élet, előre nézünk”. Engem 40 év után fogott el a szégyen, hogy Sztehlo Gábor nem is igazán tudta, hogy mennyire neki köszönhettük az életünket. Anyám se tudta, ő azt tudta, hogy a gyerekét egy vöröskeresztes otthonba sikerült bedugnia.

És akkor, az Ariadnéban, ahová az interjú révén kerültem, egyszer csak ott ül velem szemben Homonnay Mária, aki a nővéremmel volt egyidős. Nagyon jó barátnők voltak. Az apja, Homonnay Tivadar Budapest főpolgármestere volt 1944-ben. Március 19-én, amikor bejöttek a németek, a városházán fölállt, és harsányan és ünnepélyesen lemondott. Azzal a mondattal, hogy „Nem vagyok hajlandó idegen hatalmakat kiszolgálni”. És elment egy előre elkészített búvóhelyre, és jól tette, mert a lakásán a Gestapo várta ezekután. Viszont hagyott egy levelet a feleségének, hogy a villáját átengedi Sztehlo Gábornak, a zsidó gyerekek megmentésével foglalkozó evangélikus lelkésznek. Így kerültem én a Tamás utcába. Ahol Homonnay Máriával a sorsunkat osztottuk meg, ők meg velünk a spájzukat. Nem tudom elmondani neked, hogy az milyen volt. 1944-ben, ott, egy napra egy szelet kenyeret kaptunk mi, gyerekek. És akkor 40 év után ott ül velem szemben.

Nem olyan ez, mint amikor valaki belenéz a múlt tükrébe és mindaz, amit addig történelmi tapasztalatként összeszedett, egyszer csak kap egy új irányt, kap egy új reflektorfényt?

A reflektorfény az jó. Új irányt nem. Új irányt nem, új reflektorfényt igen.

Én 2006 nyarától 2008 nyaráig Izraelben voltam, de közben haza-hazajöttem. Ezalatt kiestem minden más képzési formából. Mire én visszajöttem, addigra korban már ott voltam, hogy nem akartam visszatolakodni egy iskolarendszerű oktatásba. Nem is nagyon lett volna rá alkalom. Tudomásul vettem, hogy akik a helyemre álltak, azok nagyon jók. Bennem a holokauszt-téma szorosan összekapcsolódott Trianonnal. A holokauszt-foglalkozásom egy remek drámaformákat kínáló alapanyagra épült – ilyesmit szerettem volna csinálni a Trianon-témában is.

Elmondom, hogy meddig jutottam. Biztos voltam benne, hogy a Trianon-foglalkozást arra az anekdotára szeretném építeni, amelyben Kohn bácsi beadja Munkácson az életrajzát: „Születtem Csehszlovákiában, iskoláimat a Szlovák Köztársaságban végeztem” stb. Erre azt mondja a párttitkár: „Kohn bácsi, magának milyen szép, színes élete volt.” „Én ki sem mozdultam Munkácsról.” Erre építve azt szerettem volna egy drámában megfogalmazni, hogy micsoda tragédiák mennek végbe egy olyan embernek az életében, aki magyarnak született, de nem kap bizonyítványt, mert nem tud elég gyorsan megtanulni szlovákul, és el kell mennie máshová egyetemre, mert a saját hazájában nem végezheti. Már itt elakadtam. Feldolgozatlan magyar traumák feldolgozása – ez lett volna a cél, de a Trianonra már nem futotta. Később, amikor már kompetensnek éreztem magam abban, hogy ezt fölépítsem, segítséget kértem gyakorlott, általam kedvelt drámapedagógustól. De róla gyorsan kiderült, hogy van már saját Trianon-elgondolása és -foglalkozása is, másrészt nem ér rá – így ez részemről leállt. E.N.: Még nekifutnék, ha partner volna rá.

> bennem a holokauszt-téma szorosan összekapcsolódott Trianonnal

Visszatérve a gyerekekhez és a holokauszt-foglalkozáshoz: a gyerekek nagyon hálásak a hiteles szóért, és hihetetlenül érdekli őket. De a zsidó identitástudat nagyon nehéz Magyarországon. Egyszerűen azt szoktam kérdezni a gyerekektől: ki az a zsidó, mi az, hogy zsidó? Hány zsidót ismersz? Kiről tudod, hogy zsidó? Honnan tudod? Már ebben is olyan alapkérdésekkel kell szembesíteni őket, amiket Magyarországon nem is nagyon tisztáznak az emberek magukban.

Főként azért vállalok csak nyolcadiktól fölfelé, mert ők a második világháború történelmét már ismerik. (Hogy menynyire, az egy másik kérdés, de mégiscsak valamelyest be tudják ágyazni.) Két olyan alkalom volt, amikor úgy alakult, hogy ötödik, illetve hetedik osztályban kellett ezzel a drámával foglalkozni. Az ötödik osztály egyszerűen váratlan volt, véletlenül valahol nem vették tudomásul vagy nem tudták, hogy én csak nyolcadiktól vállalok, megszervezték, odamentem, és kiderült a való. Én ott tartottam egy öt perces előbeszédet – és jól sikerült. Úgyhogy lement a foglalkozás. A hetedikes! – arra mélységes szeretettel készültem, a Tegyi Tibi[14] osztálya hívott meg. Tudtam, hogy egy nagyon megértésre hangolt, nagyon jó kezekben felnőtt, felnőttként kezelhető csapat ez.

[14] Tegyi Tibor (1965–2014) tanár, a pápai Weöres Sándor Általános Iskola igazgatóhelyettese, országosan ismert, a diákok körében is nagy népszerűségnek örvendő gyermekszínjátszó-rendező, drámapedagógus.

Úgyhogy nekik nem mondtam nemet csak azért, mert hetedikesek.

Ennek a foglalkozásnak van egy olyan vonulata is, ahol a cél: legalább a kérdőjeleket kitenni. És egyáltalában: a drámapedagógia kérdőjeleket tesz, nem válaszokat ad, ezt tudjuk. És ezt érzékelik, ezt tudatosítják a résztvevők! Van olyan visszajelzésem gyerektől, hogy szerinte ezen a foglalkozáson a legtöbbet *gondolkozni* kellett. Azt írják többen, hogy „az egész kérdésről teljesen másképp gondolkozom ezután". Az „egész kérdés" az itt – kiderül az ő visszajelzéséből – a történelem mint olyan. Szóval megjelenik az ember a történelem mögött. Nem a királyok meg a csaták a történelem.

Nem „én mondom, te csinálod", hanem „te meg én próbáljuk már meg megcsinálni". És ezt átadni.

2010 – A FORDULAT

Beszéljünk egy kicsit a 2010-es évről.

2010-nek egyszerűen direkt politikai vonatkozása van. Én úgy érzem, hogy az a reformpedagógiai vonulat, amely a '30-as évektől többé-kevésbé töretlenül, cikkcakkokkal, de mégiscsak előrefele ment, 2010-től egyszer csak megtorpant, és a visszájára fordult. Már a rendszerváltás utáni első konzervatív kormány idejében is láttunk ilyen törekvést, de nem volt ennyire agresszív. És nem vette el a pedagógusoktól az önálló gondolkodás lehetőségeit. Már a '70-es években dolgoztam pedagógusinterjúkon, és már akkor az volt az érzésem, hogy a magyar közoktatásnak egyetlen megoldása a dinamit.

Felrobbantani az egészet?

Igen, igen. És nem lehet úgy kezdeni újra, hogy ne vegyünk figyelembe nemzetközi tapasztalatokat. Azt hiszem, hogy nemzetközi relációban sem túl jó a közoktatás helyzete. Valahol a skandináv országokban kellene keresni a jó mintákat, de ahhoz nyitottabbnak kellene lenni. Mindenesetre ha leszűkítem a dolgot a drámapedagógiára, akkor itt az ellenség keze betette a lábát. Ha működött is tovább a dolog, akkor olyan szellemiségben, amit én nem hiszek összeegyeztethetőnek magának a drámapedagógiának az alapszellemével.

Tegnap készültem erre a beszélgetésre, ezért átnéztem azokat a visszajelzéseket, amelyeket a különböző pedagógustanfolyamaim zárófoglalkozásain nekem írtak, vagy a hátamra írtak, vagy a csomagolópapíromra írtak. Rengeteg olyan van benne, hogy „teljesen megváltozott a gondolkodásom", „teljesen megváltozott a gyerekekhez való viszonyom." Vagyis megjelent az a fajta partneri viszony, amit a drámapedagógia nem megkövetel, hanem szükségképpen magában hordoz. Nevezetesen az, hogy nem „én mondom, te csinálod", hanem „te meg én próbáljuk már meg megcsinálni". És ezt átadni. Amikor ez megtörtént, azt éreztem én nagy győzelemnek, nagy eredménynek. Ez okozott örömöt – és ez az, ami most teljesen hiányzik. Ez váltotta ki a konfliktusokat is köztem és mások közt. Nem a fönt és a lent között, hanem oldalvást.

A saját iskolai környezetedben?

Igen. A „fönt és lent”-tel az a helyzet, hogy ha egy iskola beengedte a drámapedagógiát, az azt jelenti, hogy az a vezetőség arra már nyitott volt. Tehát akkor ott a fönttel már nem volt gond. De a kollegákkal volt. Az első olyan iskola, ahol én éveken át órarendszerűen taníthattam drámapedagógiát, egy budapesti intézmény volt. Az igazgató beiratkozott a tanfolyamra. Eleve befogadó volt hangulat, és ő ráharapott. Oldalvást viszont a következőkkel találkoztam: „Hagyjál… Játszotok, ahelyett, hogy tanítanátok! A tananyagot el kell végezni, azt ki fogja érettségire elvégezni?”

Az angoloknál valamelyik tanfolyamon megkérdeztük talán Gavin Boltont vagy David Davist – akik mindig azt mondták: a gyereket nem szidjuk le –, hogy mit csinálunk, ha a gyerek tökhülyeséget mond. És kiderült, hogy azt kell rá mondani: „Érdekes! Majd fogok ezen gondolkodni!” Ez a drámapedagógia alapszelleme. Amit a gyerek mond, az a legrosszabb esetben is *érdekes, majd fogok rajta gondolkozni*. Ezt a felnőtt környezettel elég nehéz volt elfogadtatni már a kezdet kezdetétől.

Az igazgató beiratkozott a tanfolyamra. Eleve befogadó volt hangulat, és ő ráharapott.

Főleg egy olyan pedagóguskörnyezetben, amely fekete-fehérben gondolkodott; „jó válasz – rossz válasz” módjára, és nem nyitott kérdésekben.

De ezt sikerült áttörni azoknál, akik ezekre a tanfolyamokra jártak. Megértették, véres verejtékkel egyébként, néha könnyekig jutva. Én azt mondtam nekik: „Ne azt mondd nekem, hogy mi történik a történetben, hanem, hogy hogyan éred el, hogy történjen valami. Mit mondasz a gyereknek? Instrukciót mondjál nekem, ne a történetet meséld, mert nem biztos, hogy a gyerek, akinek beszélsz, azt akarja.” Hogy haragudtak rám akkor. Mindegyik visszajelzésben benne van, hogy „néha egy kicsit keménynek tűntél, de aztán megértettük”. Mármint azt, hogy ez alapvetően más hozzáállás.

KÖNYVEK, JÁTÉKOK ÉS PÁNPEDAGÓGIA

Sokféle műfajban voltál, sokféle szerepben kipróbáltad magad színészként, rendezőként, magyartanárként, drámatanárként. Ezek közül melyik az, amely számodra a legfontosabb?

A tanítóé és az összegzőé. Jelen pillanatban az összegzést tartom lényegesnek, tehát a műveimet tulajdonképpen. Néhány szakmai könyvemet, az utoljára megjelent *Tőlem nektek* c. könyvet.[15] Amiben, mondjuk így, a kedvenc vagy legjobban sikerült drámáimat írtam meg. Szigorúan kihagytam azokat, amelyeket nem éreztem 100%-osan késznek vagy kipróbáltnak. Hasonlóképp, „kontrollcsoporttal” készült a korábbi, *Multikultúra* című könyvem is.[16] Ez egy Soros finanszírozta, állampolgári megközelítésű, *Másság* című projekt eredménye volt. Három kiváló pedagógus kezdeményezte, akik engem felkértek – az ő

[15] Előd Nóra: *Tőlem – Nektek. Drámafoglalkozások tanároknak, gyerekeknek.* Syllabux, 2020.
[16] Előd Nóra: *Multikultúra (Drámajátékok 3).* MÁSKÉPP Alapítvány, 1997.

iskolájukban tanítottam drámát –, hogy vegyek részt és írjak a kapcsolódó pályázathoz egy drámajáték-gyűjteményt. Ez lett a *Multikultúra*. A tematikája kötve volt; mássággal problémákat jártam körül. És amint egy anyagrész megszületett, azt négy-öt drámapedagógus társamnak elküldtem, és megkértem őket, hogy próbálják ki a saját gyakorlatukban. Tehát ezek már úgy kerültek a könyvbe, hogy már kaptam visszajelzést arról, hogy játszhatóak vagy nem igazán. Vagy: „Ezt próbáld meg másképp!" – főleg Pauska Máriától kaptam ehhez nagyon sok segítséget. De másoktól is, a nagyatádi drámakörtől.

az a vödör nem lehet a kisfiú kezében, mert akkor *nem úgy* lógna

A *Horovod*ról, az első könyvemről pedig már szó esett – de az érdekes az, hogy nemrég valaki kérte tőlem, mondván, hogy ő ugyan angolt tanít most, de emlékszik, hogy abból a könyvből ő már akkor is használt ezt-azt, angolórára is. Tehát gondolatindító. Ahogy én egy indított gondolatra hússzor reagálok esetleg, úgy az én gondolatom is visszaigazoltan indított másokban is gondolatsorokat. Ezt is nagyon-nagyon fontosnak tartottam.

Ahogy Mezei Évától vitted a játékokat és alkalmaztad mondjuk a nyelvoktatásban.

Igen. Azt gondolom, hogy a drámapedagógusok képzésében ez a mintaadás – és az, hogy a kapottakat viszem át a saját gyakorlatomba, főleg a pedagógustovábbképzésekben – a legfontosabb. És persze lehet, hogy kicsit beképzelten hangzik az, hogy *nórás játékok*. De hát mindenkinek megvan a maga egyéni stílusa.

Az összegzésekhez visszatérve: ami a fiókban maradt, arról azt gondolom, hogy gondolatindítónak talán mégis a nyáron megírom. Ez a *Képjátékok*. Mindenki dolgozik képekkel, és biztos mindenki 30-at tud majd hozzátenni ehhez a gyűjteményhez, és lehet, hogy kedve is lesz hozzátenni. Persze, vagy használják majd, vagy nem. De én hadd ne menjek el úgy, hogy a fiókban marad. Úgyhogy lehet, hogy a nyáron nekidurálom magam, és ezt még megírom. Ezek általam sokszorosan kipróbált játékok – és a pedagógiában nagyon sokfelé haszonnal lehet őket vinni. A beszédkészség-oktatástól vagy -fejlesztéstől a nyelvtani fogalmak beviteléig mindenfélére vannak-lehetnek köztük eszközök.

Emlékszem, hogy amikor 1996-97-ben együtt dolgoztunk, már akkor is voltak vizuális játékaid. Egy kép letakarva, csak a fele látszik. És meglepetésként élte meg a csoport, ha szembesítetted őket azzal, hogy a másik oldalon nem egy anyuka van, aki rángatja a kislány kezét, hanem mondjuk egy tehén.

Jól emlékszel a tehenes képre. De ott egy kisfiú látszik, amint a két kezét kétfelé nyújtja, és egy vödör is belátszik. Arra kéne rájönni itt – mert ez egy megfigyelésfejlesztő játék is –, hogy az a vödör nem lehet a kisfiú kezében, mert akkor *nem úgy* lógna. Tehát a kép másik felén valakinek/valaminek kell még lenni...

Azt gondolom, te rendelkezel azzal a szerencsés képességgel, amit már az *Add*

***tovább!* kötetnél[17] is észrevettek sokan: „És akkor jött Nóra, és struktúrába rendezte, és megcsinálta, és megszerkesztette.”**

Azt hiszem, hogy tényleg ez az erősségem. Van erről egy felbukkanó iskoláskori emlékem… Én a matematikával erősen hadilábon álltam. De egyszer megtörtént a következő: az egész osztály jelentette a tanárnőnek: nem értik a föladott anyagot. Ő azt kérdezte: ki érti? Én pedig úgy gondoltam, hogy ezt speciel értem. A tanárnő azt mondta: gyere, magyarázd el. És ez nekem – az abszolút matematika antitalentumnak – sikerült is, mert annak révén, hogy én azt speciel véletlenül megértettem, úgy tudtam elmagyarázni, hogy a többiek is megértették. Akkor rátevődött egy kanállal arra az egyébként is már rég meglevő tudatomra, hogy „igen, nekem tanárnak kell lennem, mert én tudok tanítani”. Tudok megosztani, tudom megosztani a tudást. Tudok rendszerezni is, ahogyan mondod. Látod, hogy a külföldről, Angliából érkező drámapedagógusok kurzusairól nagyon gyakran én írhattam. Pontosan ennek az összegző szemléletmódnak köszönhetően.

Számomra a drámapedagógia ajándéka az volt, hogy mindenben kipróbálhattam magam. A férjem szokta volt mondani ironikusan: *pánpedagógia*. Ez azokra vonatkozik, akik azt hiszik, hogy pedagógiával minden megoldható. Akárkivel, ha rosszul nevelték vagy jól nevelték, akkor is – na, ez volt a *pánpedagógia*. Amikor a drámapedagógiával megismerkedtem, akkor egy pillanatig sem gondoltam azt, hogy ez valami hű de új. Hanem csak azt, hogy ez egy +1 eszköz. De azért zárójelben elmondom, hogy én legbelül pán-drámapedagógus vagyok, mert titokban hiszem, hogy ez az összes többinél fontosabb és jobb. Persze, van ez a módszer is, meg az a módszer is, és mindegyiknek megvannak a maga kulcsai. De azért csöndben azt mondom, hogy nem találkoztam a drámapedagógiánál hatékonyabbal.

elmondom, hogy én legbelül pán-drámapedagógus vagyok

A LEGUTÓBBI PROJEKT

A legutóbbi projekt, amelyben részt vettél, a Káva Kulturális Műhellyel az *Aziskolájá*t!, amely egy résztvevői színházi vállalkozás.[18] Hogy kerültél Takács Gáborék projektjébe?

Hirdettek egy pályázatot, és én is írtam erre egy történetet a gyerekeim gyakorlatából. Azt hiszem, 40 kapott történet közül kiválasztottak tizenkettőt, és megkérdezték valamennyi szerzőt, hogy van-e kedvük és idejük részt venni a közös létrehozásban. Mindenkinek volt kedve, engem is beleértve. Nem vártam az élettől egy ilyen váratlan, gyönyörű „hattyúdalt”. De nem akartam színpadon lenni, szóltam az egyik rendezőnek, hogy én nagyon szívesen részt veszek az összeállításban, szerkesztésben, akár rendezési ötletekkel – de én nem szeretnék a színpadra lépni. Erre ő azt mondta, hogy neki ez szívügye, hogy én ebben úgy vegyek részt, ahogy a többiek.

[17] Előd Nóra (szerk.): *Add tovább! Drámajáték-gyűjtemény óvodásoknak, kisiskolásoknak.* Candy, 2003.
[18] https://kavaszinhaz.hu/aziskolajat/

Ő Sereglei András, a „Bandó”.

Igen. És hát ez más így – akkor nem köpök a levesébe, ha neki ez szívügye, akkor az valamiért szívügye. Amellett nekem is a Bandó szívügyem.

Az első három hónap azzal telt, hogy összeszoktunk, közösen játszottunk, jól éreztük magunkat, és csináltunk improvizációkat a témához. Vagy a meglévő történetekhez, vagy az egyes szituációkhoz. Én is kaptam egy improvizációs feladatot, egy kétszemélyes jelenetet. Megcsináltunk, és a végén azt kérdezte Bandó: „És hogy érezted magad benne?” Én pedig kénytelen voltam beismerni, hogy ez az enyém. Ez én vagyok, ez nekem való. És akkor azt mondta nagyon kedvesen, hogy „ráharapott, ráharapott”. Amiből megértettem, hogy talán tudta, hogy ez tényleg egy „hattyúdal”, mert arról szól, hogy egy idős osztályfőnök és a vele szembefeszülő kamaszok egy kicsit kinevetik egymást, egy kicsit cikizik egymást – de valójában szeretik egymást.

„És hogy érezted magad benne?” –
Én pedig kénytelen voltam beismerni, hogy ez az enyém.

Én nem hittem volna, hogy emberek három hónap alatt olyan mélyen összekapcsolódjanak, ahogy ez a projekt minket, tizenkettőnket össze tudott kapcsolni. Úgyhogy ez az egész, úgy, ahogy van, nagyon sokoldalú, nagyon mély élménnyé vált. És még valami: az, hogy én foglalkozni kezdtem azzal, hogy „mi van még a fiókban”, azt ez a légkör és lelkiállapot hozta létre, amit nekem itt a Káva nyújtott. Ráéreztem, hogy nem hülye, kikopott öregasszony vagyok, hanem van még mit mondanom. Figyelnek rám, várják, amit csinálok, szeretik, amit csinálok – akkor miért ne?

Kedves Nóra! Köszönöm, hogy beszélgettünk.

Alsósok kertész-szakköre az iskolaudvaron